

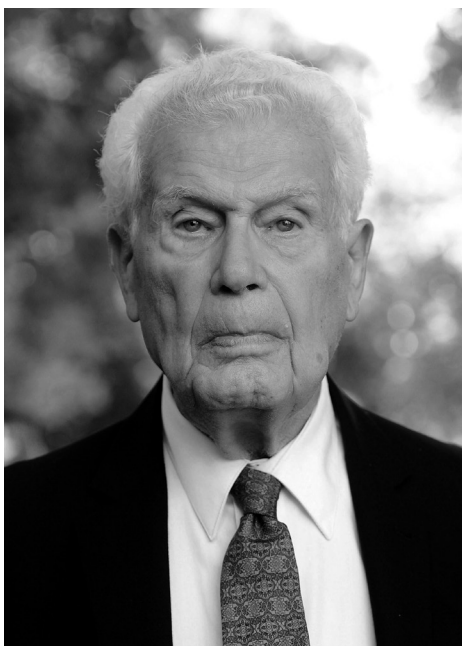
Megemlékezés

LAJTHA ÁBEL (1922–2024)
Akinek életcélja volt, hogy segítsen másoknak

ÁBEL LAJTHA (1922–2024)
Whose Purpose in Life Was to Help Others

Vizi E. Szilveszter

a Magyar Tudományos Akadémia korábbi elnöke

1. ábra. Lajtha Ábel portréja

Forrás: MoBA

Mély fájdalommal fogadtuk a szomorú hírt, hogy dr. Lajtha Ábel professzor (1. ábra), a neurokémiai kutatások úttörője, a New York állambeli Neurokémiai Központ igazgatója, a Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, életének 102. évében, 2024. május 25-én New Yorkban elhunyt.

Távozásával rendkívüli veszteség érte Magyarországot éppúgy, mint tudóstársadalmunkat. Őszinte részvétünk családjának, szeretteinek, barátainak.

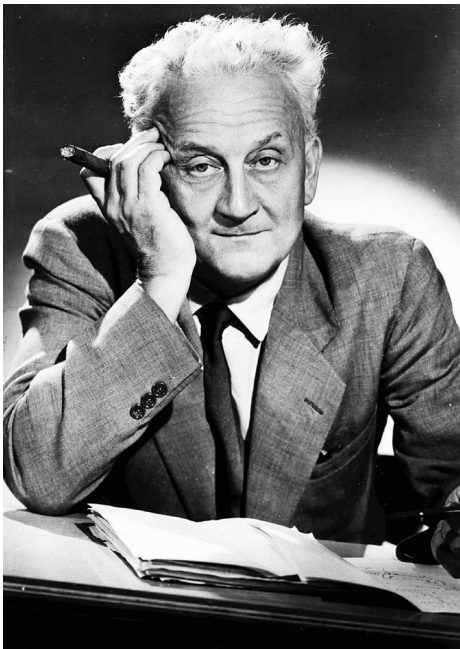
Lajtha Ábel 1922. szeptember 22-én született Budapesten. Édesapja Lajtha László Kossuth-díjas zeneszerző, népzenekutató, zenepedagógus, aki zenei tanulmányait Lipcsében, Genfben, Párizsban folytatta, közgazdasági doktorátusát a Budapesti Tudományegyetemen szerezte. Népzenekutatóként együttműködött Bartók Bélával és Kodály Zoltánnal. Lajtha Ábel bátyja,

Lajtha László György orvos, sugárbiológus, onkológus, egyetemi tanár, az MTA tiszteleti tagja, 1946-ban ment Angliába, ahol később a Christie Hospital Manchester rákkutató intézetének igazgatója lett. 1995-ben hunyt el Oxfordban.

„Rendkívül szerető családból származom – nyilatkozta egyszer Lajtha Ábel. Apám soha nem próbált meggyőzni bennünket arról, hogy zenészek legyünk, két okból sem: egyrészt, mert ahhoz, hogy valaki zenész legyen, kivételes, veleszületett tehetséggel kell rendelkeznie. Másodsor, karmester édesapám egész nap zenét hallgatott és felismerte, ha mi is zenészek leszünk, otthon is egész nap zenét kell hallgatnia. Tőle tanultuk meg, hogy az ember karrierje nem függhet attól, hogy mennyi pénzt keres, csak attól, hogy mit tud visszaadni a társadalomnak. Így lettünk bátyámmal kutatók. Mindketten kaptunk olyan ajánlatokat, amelyek megduplázták volna a fizetésünket, de egyikünk sem fogadta el. Ehelyett arra fókuszáltunk, hogy valami olyanra törekedjünk, ami értékes a társadalom számára. Az életcélom az, hogy segítsék másoknak –, amit tulajdonképpen meg is tettem.”

Lajtha Ábel tanulmányait Budapesten végezte, egészen a doktori fokozat megszerzéséig. Mindig tudta, hogy kutató szeretne lenni, ezért a legjobb iskolákat választotta. Érettségi után elment Szegedre, hogy találkozzon Szent-Györgyi Alberttel (2. ábra) – az 1937-ben Nobel-díjjal kitüntetett orvos, biokémikussal –, és megkérdezze, mit tanuljon, hogy vele dolgozhasson?

1945-ben megszerezte PhD-fokozatát a Pázmány Péter Tudományegyetemen, és 1946–47 között tanársegéd lett Szent-Györgyi laboratóriumában. Az izmok

2. ábra. Szent-Györgyi Albert, 1950

Forrás: Fortepan – Semmelweis Egyetem Levéltára (K. sz.: 74535)

összehúzódszásában szerepet játszó folyamatokat vizsgálta. 1947–48-ban Nápolyban, a Zoológiai Egyetemen folytatta tanulmányait, majd egy évet töltött Londonban a nagy-britanniai Royal Institution ösztöndíjasaként. 1949-ben ismét Szent-Györgyi Alberttel dolgozott az Egyesült Államokban, a massachusettsi Woods Hole-ban, az Izomkutató Tudományos Intézet tengerbiológiai laboratóriumában, ahova Szent-Györgyi segítségével került.

„Intézetvezetőként valódi közösséget teremtett, melyben szinte valamennyien családtagok lettünk. Fizikusokat hívott meg, akikkel együtt dolgozhattunk, a munka mellett pedig koncerteket, sakk-partikat szervezett az intézet falain belül” – emlékezett vissza Szent-Györgyi Albertre. „Szent-Györgyi Albert nagyon fontos az életben, nemcsak tanár volt számomra, hanem mentor és példakép is. Elvei

túlmutattak a tudományos életen. Gyűlölte a háborút, soha nem akart senkinek semmilyen módon ártani, sőt, mindig inkább segített az embereken. Én is hasonló elveket vallok, így ezeket még inkább megerősítette bennem, amíg együtt dolgozhattunk.”

Lajtha professzor az egyetlen volt napjaink tudóstársadalmában, aki még Szent-Györgyivel dolgozhatott. Így emlékezett vissza rá: „Megtanított gondolkodni, észrevenni dolgokat. Az egyik legfontosabb felfedezésem az izomkutatás, az izomhúzó mozgások mechanizmusa volt. Mindig azt mondta: ha találsz valamit, soha ne dobd ki azonnal, hanem nézd meg, mi van mögötte. Folyamatos, vadonatúj felfedezésekre ne számítsak a természetben, mert ha a természet már kidolgozott valamit, az úgy marad, csak kisebb változtatások történnek. Néha meg kell találni a legegyszerűbb megoldásokat, mert a természet mindig a legegyszerűbb módon oldja meg a dolgokat. *Tőle tanultam, és az elmémbe vésődött, hogy a kutatás nem verseny, hanem csapatmunka. A hangsúlyt nem a világhírű kutatóvá válásra kell helyezni, hanem arra, hogy valami jót tegyél a világért.* Bárcsak ezt többen megtanulták volna tőle...”

Lajtha Ábel mindig is biokémikus akart lenni. 1950-ben került a New York-i Columbia Egyetem agykutató intézetébe, dr. Heinrich Waelsch laboratóriumába, ahol az agy biokémiájával kezdett foglalkozni. A következő tizenkét évet ugyanitt az agyi vérellátás, az agyi proteinátalakulás területén végzett úttörő kutatásokkal töltötte. Az elektronmikroszkópia fejlődése új utakat nyitott a neurokémia fejlődése előtt, ezekben az években számos neurokémiai társaságot, egyesületet, folyóiratot alapítottak – többet közülük Lajtha Ábel közreműködésével. Lajtha professzor munkája révén a New York-i Columbia Egyetem az idegtudomány egyik meghatározó tudományos központjává vált. Kollégái és diákjai körében mindig nagy tiszteletnek és elismerésnek örvendett.

1963-tól a New York-i Állami Idegkémiai és Kábítószer-kutató Intézet igazgatója volt, 1971-ben kinevezték a New York-i Egyetem Orvostudományi Intézete pszichiátriai kutatóprofesszorának. Az intézet később egyesült az N. S. Kline Pszichiátriai Kutatóintézettel, Lajtha professzor haláláig a Neurokémiai Központ igazgatója volt. Jelentős szerepet töltött be az idegkémiai kutatások számos területén. A függőségek biológiai hátterét kutatta, a nikotin- és az ételfüggőség biológiai mechanizmusát, de vizsgálataival a baleset következtében döntésképtelenné váló betegek gyógyításához is hozzájárult. Több mint hétszáz tudományos cikk szerzője volt.

„Az agy mindig is érdekelt – nyilatkozta egyszer. – Amikor az 1940-es években először elkezdtem kutatni az agyat, nagyon kevesen voltak a szakterületemen. Nem volt rendszeres folyóiratunk vagy ismertetőnk, ezért elhatároztam, hogy létrehozok egyet – aminek még 36 évig főszerkesztője maradtam. Ráadásul nem volt olyan egyesület, ami összefogta volna az agykutatókat. Alapító tagja lettem különböző neurológiai egyesületeknek, majd titkára, majd elnöke. Mára megbecsült és elismert kutatási terület, és nagyon népszerű. *Még azt is merem állítani,*

hogy túl népszerű lett. Nagyon fontos ügyelni arra, hogy csak felelős és jó kutatók legyenek ezen a területen, mert minden megállapítás felhasználható jóra és rosszra egyaránt. Itt mindig megemlítem, hogy bár az atomenergia megmentheti az emberiséget, de le is törölheti a föld színéről. Óvatosnak kell lennünk, és felelősséggel kell használni tudásunkat. Remélem, legalább annyi bölcsesség marad az emberiségben, hogy megszerzett tudásunkat jóra, semmint rosszra fordítsa.”

Lajtha professzor 1971–75 között titkára, majd 1975–77 között elnöke, 1980–83 között pedig történetírója volt a *Nemzetközi Neurokémiai Társaságnak* (International Society of Neurochemistry). 1979–81 között az *American Society for Neurochemistry* elnöke, majd alapítója és harminchat éven át főszerkesztője volt a *Neurochemical Research* című folyóiratnak. 1977-től negyven éven át a *Research Foundation for Mental Hygiene Inc.* elnöke, 1994-től az *NKI's Institutional Review Board* elnöke. Alapítója és szerkesztője volt a *Neurokémiai kézikönyvnek* (Neurochemical Handbook), amelynek utolsó, harmadik kiadása tizenhét kötetből áll. 2010 decemberében a *Neurochemical Research* különszámot jelentetett meg Lajtha Ábel tiszteletére. További tizenhat könyv és húsz folyóirat szerkesztői-zottságának tagja volt. Számos konferencia és szimpózium szervezője, tanácsadó testületek tagja.

Mindig nagyon sok magyarral dolgozott együtt, és segítette a hazai tudományos munkát. Mintegy negyven magyar ösztöndíjas kutathatott a laboratóriumában.

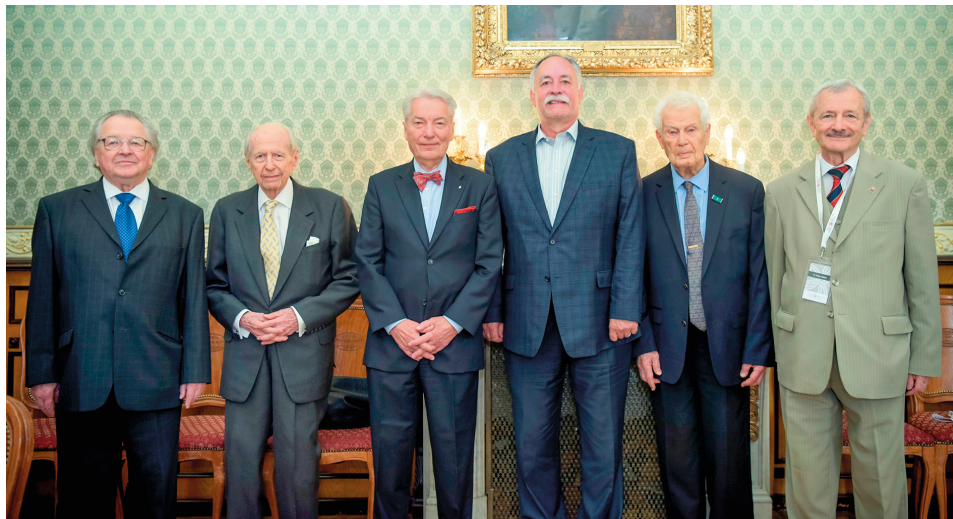

3. ábra. Vizi E. Szilveszter és Lajtha Ábel az ünnepélyes kitüntetés napján 2016. május 6-án

Forrás: MoBA MTI / Máthé Zoltán

„Magyarország gazdag ország, hiszen a tehetség jelenti a valódi értéket. Büszkeséggel tölt el, hogy a magyar tudósok hozzájárultak a világ fejlődéséhez.”

Büszkén mondhatom, hogy Lajtha Ábel több évtizeden át a barátom volt. Egy alkalommal Los Angelesben Paszternák Alfréd professzor lakásán vacsoravendégek voltunk a feleséggel és Oláh Györgyékkel együtt, amikor megemlítettem az elgondolást, a Magyarország Barátai Alapítvány (MoBA) létrehozását. Ott rögtön elhangzottak nevek, kik jönnének szóba mint alapítók: Lámfalussy Sándor (Belgium) brüsszeli jegybankár, az euró „atyja”, Marton Éva (Magyarország) világhírű operaénekes, hogy csak néhányat említsek, és természetesen barátunk, Lajtha professzor. Örülök és

4. ábra. Hatan a Magyarország Barátai Alapítvány alapító tagjai közül.

Balról jobbra: Sir George Radda (Egyesült Királyság), báró Gelsey Vilmos (Egyesült Királyság), Vizi E. Szilveszter (Magyarország), Módy István (Amerikai Egyesült Államok), Lajtha Ábel (Amerikai Egyesült Államok), B. Nagy János (Belgium)

Forrás: MoBA

hálás vagyok, hogy elfogadta a felkérést, és 2011-ben világhírű magyarokkal, tizenhárman megalapítottuk a Magyarország Barátai Alapítványt (4. ábra), amelyről ő később így írt:

„Nagyon fontos, hogy most van egy csoport, a mi csoportunk, ami egy országot képvisel és támogat: a Magyarország Barátai Alapítvány. Ez nem egy állami, hivatalos csoport; ez egy független, az államunkat, Magyarországot tisztelő és támogató csoport. A társaság szerepe, ami állandó megbeszélések eredménye, sokoldalú, szükséges és fontos szerep. Nemcsak védelmi, hanem ismeretterjesztő és a magyar kultúrát, az ország eredményeit, az ország hírnevét ápoló társaság.

Én azt hiszem, hasonló vagyok a legtöbb tagunkhoz. Magyarországon végeztem az elemi, középiskolási és egyetemi tanulmányaimat. A magyar iskoláktól, de ugyancsak a magyarországi életemben sokat kaptam a tanáraimtól, a barátoktól, az idősebb ismerősöktől; ez az, ami engem formált, és amiért hálával és köszönettel tartozom. Ezenkívül a magyar kultúra növelte mély magyar gyökereimet. Nem eléggé ismert, hogy a magyar kultúrához nagyon sok tehetség járult hozzá; nagyon sok, nemzetközi méretben fontos és nagy alkotó tehetség működött a múltban úgy, mint a jelenben; művészek, tudósok, technikusok, szakemberek, gondolkodók. Akik formálták is, de használták is a magyar kultúrát, magyar szellemet, amiben nem kis mértékben a történelmünknek volt fontos szerepe, és amiben a magyar értékelve játszottak döntő szerepet.

Az ország több mint ezeréves, ezalatt sok szerencséje és sok nehézsége és balszerencséje befolyásolta az érzéseket. Nekem szerencsém volt a magyar kultúrának sok oldalát megismerni, nem csak az iskolában, a helyi életben, hanem édesapám etnográfiai gyűjtései alkalmával is. Történelmünk alatt talán többször volt balszerencsénk, többször támadták vagy károsították az országot, mint segítettek. Talán ez vezetett ahhoz, hogy a múltbéli magyar alkotók és alkotások nem érték el azt az elismerést, amit megérdemeltek. Ez sajnos még mindig így van, és én nagyon remélem, hogy a Magyarország Barátai ezt valamilyen mértékben meg tudja változtatni.”

Úgy tartotta, hogy kulturálisan két otthona van, de amerikai magyarnak vallotta magát. Lányai és unokái magyar neveket kaptak, és szintén érdeklődnek a magyar hagyományok iránt. Művészeti könyvgyűjteményének nagy részét a budapesti Szépművészeti és Iparművészeti Múzeumnak adományozta.

1990-ben választották a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjává, tagja volt az Orvosi Tudományok Osztályának. Székfoglaló előadását 1991. május 28-án tartotta *Öregedő agy – korunk kihívása* címmel.

2002-ben, MTA-elnökségem idején, 80. születésnapja alkalmából rendkívüli ülészakot tartottunk az Akadémián, ahol átadtam az MTA Elnökségének eseti javaslatára 1991 óta adható *Magyar Tudományos Akadémia Pro Scientia Hungarica Érmét*. Az ülésen elhangzott előadások később Vécsei László professzor gondozásában 2004-ben megjelentek a *Frontiers in Clinical Neuroscience (A klinikai idegtudomány határvonalai)* című kötetben.

5. ábra. Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter átadja a Magyar Érdemrend középkeresztje kitüntetését 2016. május 6-án

Forrás: MoBA, MTI / Máthé Zoltán

2005-ben ő volt a Bernard Haber-díj első kitüntetettje, 2016-ban a Magyar Érdemrend középkeresztjének birtokosa lett (3. és 5. ábra). A Magyar Tudományos Akadémia külső tagja, a New York-i Magyar Tudományos Társaság alapító tagja, külső tagja volt a Szlovén Tudományos Akadémiának, az Indiai Idegtudományi Akadémiának, az Örmény Nemzeti Tudományos Akadémiának és tiszteletbeli tagja volt számos intézménynek, társaságnak.

Egy évszázad alatt nagyon sok minden történik politikában, művészetben, gazdaságban, de a tudományban is. Ahogy Lajtha Ábel fogalmazott: „...életem során sok minden megváltozott. Amikor elkezdtem kutatói pályámat, még nem léteztek számítógépek, és egyáltalán nem volt ismert és elismert az idegtudomány – ma nem tudnánk számítógép nélkül létezni, és minden egyetemen van idegtudományi oktatóhely”.

Tudományos munkássága mellett, 90-es éveinek közepéig aktívan teniszezett, és még százéves korában is bement dolgozni! 100. születésnapját New Yorkban ünnepelte 2022-ben, amelyen *online*, a család meghívottjaként vettem részt. Szeretettel köszöntöttem őt, méltattam munkásságát és a „we are very proud of you” mondattal zártam.

Kiváló tudós volt, akinek kutatásai máig meghatározóak a neurokémiaiban. Különleges tehetséggel rendelkezett, hogy összekapcsolja a tudományt és az emberi érzelmeket. Egyedülálló módon tudta inspirálni a környezetét, és soha nem mulasztotta el, hogy időt szánjon a jövő nemzedékek oktatására, mentorálására.

Lajtha Ábel barátom emlékét örökké őrizzük, hálával gondolunk mindarra, amit tőle kaphattunk, tanulhattunk.